

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE

Kiadja
az Országos Széchényi Könyvtár
Módszertani Osztálya

4.évf.

1958. 5.sz.

Mackay, A. I.:

MŰSZAKI ANYAG FORDÍTÁSA ÉS FELHASZNÁLÁSA

A természettudományi és műszaki fordítások tárgyában 1958.márc.5.-én Londonban tartott értekezleten elhangzott előadás.

.....

Mivel nem vagyok hivatásos dokumentalista, úgy hiszem, kívülről tudom nézni a fordítás folyamatát, s így tehetek néhány javaslatot a fordítás megszervezésének elvi kérdéseivel kapcsolatban. ....

.....

Első alapelvem így hangzik: A fordítás semmi érdemre sem tesz szert azért, hogy fordítás. Ha ugyanis semmi további szükségletet nem elégítünk ki vele, akkor a fordítás senki számára nem jelent többet, mint valami megoldott keresztretjtvény. A jelen esetben természetesen csak természettudományi és műszaki szöveg fordításáról van szó, megállapításunk azonban a szépirodalmi alkotásokra is érvényes. A fordítás új tájékoztatást nyújt, méghozzá olyan tájékoztatást, amely

egyébként nem lenne hozzáférhető, hiszen idegen nyelven szól. A fordítás során minden veszt értékéből, s az is nyilvánvaló, hogy az olyan fordító, aki a fordításra váró szöveg tárgyát nem érti meg teljesen, nem tudja növelni annak a nyelvezetnek a világosságát, amelyen a tájékoztatást közlik, és így könnyen megeshetik, hogy az egész gondolatmenetet elrontja. Egyébként is a természettudományi cikkek manapság - a helyszüke miatt - nincsenek valami nagy tekintettel a be nem avatottakra, s nem egy közülük nagyon homályos nyelvezetű. Sok cikket mindössze annak a világon fellelhető 100, sőt esetleg csak 10 másik szakembernek szánják, aki ugyanezzel a tárggyal foglalkozik; nem valószínű tehát, hogy az átlagos fordító nagyon tisztában lenne az értékükkel. De egyébként is, az az egyéni gyanum, hogy sok cikk csak közhelyeknek vagy pláne értelmetlen dolgoknak a halmaza, amelyeket szavakba és képletekbe csomagolva fejeznek ki; hogy azonban az egyes esetekben csakugyan ez-e a helyzet, azt csak akkor áll jogunkban eldönteni, ha teljesen tisztában vagyunk a szóbanforgó szakterülettel. ....

Második alapelvem: a fordításban fellelhető tájékoztatási anyagnak csak kis töredékére van szüksége az egyes kutatóknak. Legtöbbször ugyanis a szóbanforgó cikk, különösen pedig műszaki cikk olvasására azért kerül sor, hogy meggyőződjünk róla: semmi új nincs benne számunkra. Gyakori az az eset is, hogy mindössze néhány számadat, vagy kísérleti mérésadat használható fel belőle; az viszont nagyon ritkán fordul elő, hogy az egész cikk új anyagot jelent az illető tárgykörben otthonos olvasó számára. A kutató, aki valamilyen tartalmi kivonat alapján tájékoztatást kíván nyerni egy bizonyos cikkből, mindaddig nem tudja megmondani pontosan, hogy mire is kíváncsi, amíg csak el nem olvasta a vonatkozó cikket. Mindebből viszont az következik, hogy sokkal többet kell lefordítanunk a cikkből, mint amennyi szükséges. Tájékoztatást lényegében véve csak az új, váratlan anyagrész ad; ha pontosan előre tudjuk, mi fog a cikkben következni, akkor semmit sem tanulunk belőle. Éppen ezért a fordítás a lehető legkevésbé gazdaságos munka. A fordításnak ezt a haszontalanságát kétféle úton lehet enyhíteni: a/ a fordítást széles körben kell terjeszteni, hogy ily módon a fordítás sok részét sokan tudják felhasználni, - akik így a felmerülő költségekben is osztozkodnának; és b/ a fordító és a kutató szerepét ugyanannak a személynek kellene betöltenie; ez történhetik oly módon, hogy a kutató megtanulja

az illető nyelvet, vagy pedig úgy, hogy a fordítót olyan felelősségteljes tájékoztató szereppel ruházzuk fel, amelynek során a problémát inkább a könyvtári állomány felhasználásával, mint laboratóriumi eszközökkel iparkodik megközelíteni. ....

Vizsgálatom tárgyából kizártam a szabadalmak, kézikönyvek, és olyasfajta anyag idegen nyelvről történő fordítását, amelyben nem tájékoztatási anyagot keresünk, hanem normaként szolgáló szöveget. A követelmények ilyenkor olyan magasak, hogy a probléma mindössze annak az egy kérdésnek a megoldására korlátozódik, hogyan lehet a szükségképpen magas színvonalat képviselő fordítót megtalálni, - hiszen rosszul végzett munka esetén esetleg nagyon komoly ráfizetéssel kell számolnunk. Ugy gondolom, ugyanilyen okokból kirekeszthetjük vizsgálódásunk anyagából az értekezletek tolmácsolásának kérdését is.

Érdemes lesz még egy harmadik alapelvet is felállítanunk annak az egyszerű megállapításnak a leszögezésével, hogy a fordítás nehéz dolog, de a tartalmi kivonatolás még ennél is nehezebb. Annak ugyanis, aki tartalmi kivonatot akar készíteni, nagyon is tisztában kell lennie, mind a cikk tárgyával, mind a nyelvvel és emellett aktív érdeklődést kell tanusítania a vonatkozó terület iránt. Még ilyen esetben is nagyon próbára teheti az illető szakember - és méginkább a kivonatoló személy - képességét, ha meg akarja érteni azt, amit a cikk szerzője gondol, amikor olyan gondolatokat és megfigyeléseket próbál szavakba önteni, amelyeket azelőtt még sohasem hallott a világ. Teljes fordítás készítése esetén ugyanis a tárgy megértésének hiányát mégcsak el lehet kendőzni a műszaki terminológia megfelelő alkalmazásával, s ilyenkor az eredmény is egészen kielégítő lehet; a tartalmi kivonatolás esetében azonban más a helyzet. Egyik alkalommal kisebbségben maradtam azzal a javaslatommal, hogy a szerzőknek a folyóirat kiadói által előírt szabványalakban készített kivonatait minden egyes cikkel egyidejűleg ki kellene nyomtatni; ezeket a figyelőfolyóiratok széles körben felhasználhatnák, hogy ily módon a szakmunkaerő terén megtakarítást érjünk el. Az illető szerzőnek ugyanis igazán tudnia kell, mit akart a cikkében kifejezni, még olyan esetekben is, amikor esetleg a cikknek a tárggyal kapcsolatos értékét nem is tudja a maga teljes egészében felmérni. A tartalmi kivonatolás még az embernek a saját anyanyelvén is kemény munkát jelent.

.....

Utolsó alapelvem az előzőkből következik s így hangzik: fordítás céljából csak olyan anyagot szabad kiválasztanunk, amely megéri a fáradságot. Hogy hogyan történjék az anyag kiválasztása, azt a fizika területéről vett példával úgy szemléltethetném, hogy a különböző tájékoztatói anyag egyes fajtáinak megállapítjuk a "felező számát". A felező számmal egyenlő időtartam elteltével ugyanis az illető anyag értéke a felére csökken. Ha például napilap felezőszámaként egy napi időtartamot állapítunk meg, akkor az illető napilap közzététele utáni 24 óra elteltével a lap értéke eredeti értékének a felére esökken, egy hét elteltével már csak értékének $1/128$ részét, két hét elteltével pedig - amennyit fordítása és újból való közzététele céljából számításba kell vennünk - már csak értékének $1/16.000$ részét teszi ki. Tudományos folyóiratban megjelenő cikk felező számát egy évre tehetjük; ha tehát az ilyen cikket a megjelenését követő 6 hónap elteltével fordítjuk le és tesszük újra közzé, akkor eredeti értékének már csak 70 %-át képviseli. Az olyan szakterületen, amilyen pl. a botanika, ahol a tudományos megállapítások nem válnak olyan gyorsan időszerütlenné, mint a fizika területén, a valóban értékes folyóirat felező számát mintegy 5 évre tehetjük; egy év elteltével tehát az ilyen cikk eredeti értékének még 87 %-ával bír. Az értékesökkenés ütemét általában véve a természettudományos közlemények teljes tömegének össznövekedéséhez viszonyíthatjuk; s ez az összegyapodás kb. minden 10 évben az egész mennyiség megkétázereződésével egyenlő.

Jelenleg, amikor a természettudományi cikkek szerzői nem kapnak tiszteletdíjat, viszont az eféle cikkek fordítóit - ha mindjárt csak nagyon szerényen is - de díjazni kell, - a fordított folyóiratok, különösen abban az esetben, ha csak kevés tájékoztató anyagot tartalmaznak és minden valószínűség szerint csak kisebb körű terjesztésre számíthatnak, sokkal többbe kerülnek, mint az eredeti folyóiratok. Egy orosz nyelven írott cikknek pl. kb. átlagosan ötször olyan értékesnek kell lennie, mint az angol cikknek, hogy fordításra érdemesnek tartjuk. Ugy gondolom azonban, hogy az ilyen jellegű nehézségek mennyiségi megtárgyalására a kérdés gazdasági vonatkozásainak vizsgálatáról szóló cikkünkben⁺ kerül majd sor.

⁺ Fordításban közreadjuk a Könyvtári Figyelő 6.számában. /Szerk./

Most csak durván szeretném felvázolni, hogy tulajdonképpen mire is kellene a fordítás területén törekednünk? Jelenleg a fő problémát - úgy érzem - az orosz anyag alkotja; nem is gondolnám, hogy nagyon káros, ha figyelmünket csak erre a kérdésre összpontosítjuk, akár - legalábbis kezdetben - minden egyéb nyelv kizárása árán is. Az az érzésem, hogy a természettudományos munkák közzétételi eljárásai tekintetében sem kerülhet sor semmi nagyobb mérvű átszervezésre, már legalábbis ami bennünket illet, noha a washingtoni konferencia esetleg eszközölhet majd bizonyos változtatásokat. Mivel azonban nem a mi országunk az egyedüli angolul beszélő terület, mi ilyen vonatkozásban is, mint sok más egyéb tekintetben, az Amerikai Egyesült Államok árnyékában vagyunk, tehát éppen úgy tekintetbe kell vennünk mindazt, ami Amerikában történik, akárcsak a mi körülményeinket.

Legelőszöria, ami a fordítás segédeszközeit illeti, a referáló lapok és a tartalomjegyzékek fordításai - legalábbis, ami az orosz anyagra vonatkozik - kielégítőeknek tekinthetők és lemérhetetlen értékű szolgálatot jelentenek. Mindössze csak olyan vonatkozásban tehetnénk egy - nem valami sok segítséget nyújtó - javaslatot, hogy mindez lehetőleg "teljesebb mértékben és gyorsabban" menjen végbe; anélkül tesszük azonban ezt a javaslatot, hogy meg tudnók jelölni annak módját, miképpen lenne ez végrehajtható. Megjegyezzük, hogy az orosz folyóiratok tartalomjegyzékének a fordításai, amelyeket egyrészt a Library of Congress, másrészt a Department of Scientific and Industrial Research /Természettudományi és Ipari Kutató Osztály, rövidítve D.S.I.R./ tesz közzé, jelentékeny mértékben fedik egymást. Eltekintve attól, hogy a D.S.I.R. által kiadott jegyzék a fordítás tervére vonatkozóan tájékoztatást nyújt, nehéz lenne bármilyen ponton is megállapítanunk, hogy az angol jegyzék, /melynek előfizetési ára évi 4 fontsterling/ jobb szolgálatokat tesz, mint a Library of Congress jegyzéke, /melynek előfizetési ára évi 15 dollár/. Ebben az esetben tehát teljesen felesleges, párhuzamos munkával állunk szemben. Mivel pedig az amerikaiaknak sokkal inkább áll módjukban pénzt költeni arra, hogy megtudják, mit is eselskednek az oroszok, miért nem bizhatnók rájuk ennek a feladatnak az elvégzését. A természettudományos anyagot felölelő referálólapok szerkesztésének a munkáját már ugyanis megosztottuk a két ország között.

Másodszor, úgy gondolom, helyes az a törekvésünk, hogy a nagyobb

drosz folyóiratok teljes fordítását közöljük; az ilyen irányu törekvést tehát továbbra is támogatni kell. ....

Szeretnék ezek után rátérni fő tételtem kifejtésére. Ez abban áll, hogy a műszaki és természettudományi művek felhasználói nem teljes fordításokat kívánnak, hanem olyan analitikus szemléket, amelyekben egy bizonyos szűkebb szakterület valamennyi új folyóiratoikra kivonatoltan megtalálható. Tételtem igazolására két körülményt szeretnék felhozni. Az első így hangzik: a washingtoni konferencián /1958 novemberére tervezik. - Szerk./ minden bizonnyal széleskörű támogatásra talál majd az a vélemény, hogy ezidőszereint már nem az eredeti cikk a tudományos tájékoztatás legfontosabb eszköze, mert az eredeti cikkeket az analitikus szemlék, táblázatok, kézikönyvek, referálólapok és tartalmi kivonatok feleslegessé tették. Második érvem: ha a fordítók képesek arra, hogy megfelelő fordítást készítsenek, akkor a puszta fordításnál sokkal fontosabb dolog ellátására is képesek; éppen ezért jobb alkalmazására és ennek megfelelően jobb fizetésre tarthatnak igényt. Véleményem szerint a tapasztalat felhasználásának ez a rendkívül kevésre való becsülése az oka annak, hogy egyrészt a fordítást felhasználó személyek, illetve vállalatok a fordításokat általában nevetségesen költségesnek tartják, a fordítóknak pedig az a meggyőződése, hogy munkájukért nem részesülnek megfelelő díjazásban. A referálólapok széleskörű elterjedésével a fordítások terjedelmének csökkentését lehetne elérni egyrészt azáltal, hogy csak a belföldi szakértők által készített referálólapokat kellene lefordítani, másrészt - és főként - azáltal, hogy a tudományos tájékoztatás munkáját végző tisztviselők, akik kellő gyakorlattal rendelkeznek az idegen nyelvek használatában, olyan referáló szemléket szerkeszthetnének, amelyek több forrásból származó anyagot foglalnának magukban. A fordító ilyen szerepére vonatkozóan, de különösen az olyan fordító szerepe tekintetében, akit valamely nagyobb vagy közepes nagysága szervezet alkalmaz, az a felfogásom; hogy a szükségesnek vált tájékoztatás tartalmának kivonatolójaként, illetve megrostálójaként kellene működnie. Nyilvánvaló azonban, hogy a kiválogatás munkáját végző személy csak abban az esetben tud helyes kiválogatást eszközölni, ha tisztában van azzal, mit kell elfogadnia és mit kell feleslegesnek tartania. Ezt a munkát viszont csak akkor tudja ellátni, ha azzal is tisztában van,

mit szándékoznak megbízói elérni, mit tettek eddig és amit tettek, azt miért tették. Ebből pedig az következik, hogy a tájékoztatás munkáját végző előadónak részt kellene vennie nap mint nap a kutatás tárgyában folytatott megbeszéléseken ugyanúgy, akárcsak a többi kutatónak és a továbbfejlesztés munkájában résztvevő dolgozóknak. Nem szabad tehát a tájékoztatás munkáját végző tisztviselőt semmi vonatkozásban sem másnak tartanunk, mint a többi tisztviselőt, legfeljebb csak annyiban, hogy inkább a nyelvek és a könyvtártechnika terén bír különleges jártassággal, mint az elemző munka különböző fajtáiban. A kérdés sarkpontja tehát abban rejlik, hogy a tájékoztatási tisztviselőnek részt kell vennie a többiekkel együtt a kutatás munkájában. Sok fordító megelégszik azszal, hogy fordításával elbujik egy könyvrakás mögé s nem törődik azzal, mivel járul hozzá fordításával a munkához. Példig ha származott valami kiemelkedő tanulság a háboruból a természettudomány tekintetében, akkor az az volt, amit a radarkutató munkacsoport eljárása igazolt. Ebben a csoportban ugyanis mindenkinek teljes tudomással kellett bírnia arról, amit a többiek csináltak, s arról, hogy miért csinálták azt, amit éppen végeztek; arra is megvolt minden lehetőség, hogy mindenki elmondhassa a maga javaslatát és véleményét. Nem elég ugyanis az, hogy ha a tudományos kutatónak egy pontosan körülhatárolt kérdést adok át kidolgozás végett, anélkül, hogy módot adnék neki rá: érdeklődhessék azok iránt az alapfeltevések iránt is, amelyek a problémának sajátos megfogalmazásából adódnak. Véleményem szerint mindazoknak, akiknek feladata a fordítók helyzetének javítása, ilyen irányban kellene gondolkozniuk.

.....

A nálunk most folyamatban levő legtöbb változás a Természettudományi és Ipari Kutató Osztály Kölesönkönyvtári Részlegének újabb történet felállításával függ össze; ennek kell ui. az új Természettudományi Nemzeti Kölesönkönyvtár kiinduló pontjának lennie. Az említett változások már akkor folyamatban voltak, mielőtt még kilőtték volna az orosz szputnyikokat; ezeknek megjelenése a világűrben minden biznnyal hozzá fog járulni ahhoz, hogy az államkinestár megfelelőképpen gondoskodjék ennek az új könyvtárnak a finanszírozásáról. A Kölesönkönyvtár sürgős feladatának tekintik, hogy orosz könyvekből, folyóiratokból és orosz folyóiratok teljes fordításából gyűjteményt állítsanak fel és hogy általában pótolni próbálja azokat a felháborító hiányokat,

amelyek nemzeti állományunkban mutatkoznak. A többi gyűjtemény - főleg japán és kínai anyagból álló gyűjtemény - felállításának megindítására minden valószínűség szerint néhány éven belül kerül sor. ....

A Kölesönkönyvtár megállapodást készít elő a Special Libraries Association-nel a chicagói John Crerar Library-nál, hogy fordítási anyagokról mikrofilmeket bocsásson rendelkezésére; így Nagybritannia és Amerika egyesült anyaga könnyen rendelkezésre állhat. A Special Libraries Association és az Aslib érdeklődési iránya minden nyelvtérületre kiterjed. Az oroszon kívüli nyelvekből eszközölt fordítások azonban minden valószínűség szerint olyan széles területet fognak át, hogy véleményem szerint ezzel a kérdéssel nem lenne érdemes foglalkoznunk.

Van azonban egy másik igen fontos kérdés, amelyet szíves tudomásukra szeretnék hozni és ez a következő: miképpen lehet kölesönzés céljából az orosz anyagot megtalálni. Mintegy 10 éven keresztül a National Central Library /Nemzeti Központi Könyvtár/ központi katalógust szerkesztett, amelynek az volt a célja, hogy magába foglalja mindazt az orosz nyelvű anyagot, amely hazánkban valahol kölesönvehető. A költségvetési keret hiánya következtében ez a vállalkozás nem terjedhetett ki a Természettudományi Könyvtárra és egy egész sor kisebb gyűjteményre, - bár most általában a legtöbb könyvtár résztvesz ebben a munkában. A jelenlegi tisztviselőkar egyetlen személyből áll, aki nem igen tehet sokkal többet, mint hogy a nap mint nap beérkező érdeklődéseket intézi. Jelenleg az a helyzet, hogy bár az új Természettudományi és Ipari Kutató Osztály Kölesönkönyvtári Részlege a kurrens orosz anyag lehető legnagyobb mennyiségét beszerzi, mihelyt közzététele megtörtént, - nem igen valószínű, hogy meg tudja szerezni azt az irodalmat, amely már korábban megjelent, az orosz könyvek ugyanis rendkívül hamar kifogynak a könyvtárosi forgalomban. Éppen ezért a R.U.C. /Russian Union Catalogue - Orosz Központi Katalógus/ működésére továbbra is szükségünk lesz a régebben megjelent könyvek és folyóiratok fellelése céljából /Szükség esetén ez az intézmény ezeknek a munkáknak a Szovjetunióból való beszerzését is el tudja intézni/. A Természettudományi és Ipari Kutató Osztály Kölesönkönyvtári Részlegének új szerzeményei folyamatosan felvehetőek a R.U.C.-be, úgy ahogy a Részleg elkészíti ezek katalógusait. Igen sajnálatos körülmény, hogy a R.U.C. nem válhatik az orosz nyelvű anyag helyének meghatározására szolgáló fő központtá Angliában. 100 %-nál kisebb foku

foglalkoztatottság esetén ui. aránytalanul csökken teljesítőképességének határfoka; jelenleg pedig az a helyzet, hogy nincs is tulságosan messze a 100 % elérésétől. Igaz, hogy ez a katalógus éppen úgy tartalmaz nem tudományos, mint tudományos anyagot is, ez a megosztás azonban a Külügyminisztérium kezdeményezésére történt, mivel a katalógusnak az 1947. évben való elindításakor a Külügyminisztérium érdeklődést tanúsított a nem tudományos anyag iránt is. A National Central Library útján eszközölt jelenlegi kölcsönzések túlnyomórészt természettudományos és műszaki anyagot tartalmaznak. A National Central Library azonban, mint független, önkéntes előfizetésen alapuló, államilag támogatott szervezet, - a szervezeteknek ez a fajtája olyan jellegzetes az angol életre, - valószínűleg nem igen lesz képes ezt a katalógust kifejleszteni. Így ésszerűnek látszanék az a javaslat, hogy munkáját a Természettudományi és Ipari Kutató Osztály vegye át; így azután a kölcsönvehető orosz anyagra vonatkozóan mindössze egyetlen jegyzék készülne. Az European Productivity Agency, amely maga is érdekelve van ezen a területen, szintén hozzájárulhatna a munka elősegítéséhez. Ezen a jelenlegi konferencián talán kifejezésre juthatna az a vélemény, kívánatosnak látszanék-e egy Orosz Központi Katalógus szerkesztése. Mert végülis, ha az ember nem tudja megszerezni az eredeti dokumentumokat, akkor nem kerülhet sor fordításukra sem.

.....

Az Unesco-jelentés részletes beszámolót fog Önöknek adni arról, milyen a fordítói munka szervezete Angliában és Amerikában. Általában véve a fordításokat vagy olyan kereskedelmi hálózatok végzik, amelyek a fordítások árubabocsátásával foglalkoznak, vagy olyan ipari vállalatok, amelyek csak esetenként fordítatnak és amelyek készségesen tudnak fordításaikon, mielőtt közvetlen céljaikat elérték, a végül olyan állami és állami-jellegű intézmények, amelyek a fordításokat az állam költségén végeztetik. Gyakran a kereskedelmi vállalatok is részesülnek állami támogatásban, ha nemzeti érdekű munkát végeznek pl. bizonyos orosz folyóiratokat fordítanak le. Egészben véve a kormány és az ipar szolgáltatja a fordításokhoz a fedezetet, a fordítás munkáját igen különféle módon hajtják végre. Mióta tudatára ébredtek, milyen nagymérvű fejlődés mutatkozik az orosz technika területén, azóta hatalmas összegeket fordítanak az orosz irodalom és az oroszok tudományos tevékenység-

gének tanulmányozására. Az általános törekvés - úgy látszik - az, hogy jó tájékoztatást nyújtó analitikus szemléket szerkesszenek és hogy azokat a személyeket, akiknek érdeklődését ezek magukban véve nem elégítik ki, a kérdéses cikkek teljes fordításának birtokába juttassák. Inkább a teljes fordításokat támogatják, mint a referálólapok kiadását. Noha az utóbbi időben /legalábbis Amerikában/ a természettudományokkal foglalkozó főiskolai hallgatók nyelvtanulására nagyobb gondot fordítanak, mégis a nyelvismeret /különösen az orosz nyelv ismerete/ még távolról sem tekinthető kielégítőnek; éppen ezért javarészt az emigráns fordítók munkájára hagyatkoznak. Az a gyanúm, hogy Nagybritanniában, illetve Amerikában, valójában igen kevés ember képes orosz folyóiratok eredetiben való olvasására.

Talán nem lenne időszerűtlen helyütt arról szólnunk, milyen fordítói szervezet működik a Szovjetunióban; különösen azért mutatkozhatik ez hasznosnak számunkra, mert mi - ha minden kötél szakad - valahogy csak megvagyunk a külföldi irodalom nélkül, hiszen a világirodalom fele angol nyelven jelenik meg; az oroszok szempontjából azonban a fordítás kérdésének megoldása teljességgel elkerülhetetlen. Kevéssel a világháború után a fordító- és tájékoztatószolgálat még elég rendszertelenül működött. Azóta azonban felállították a Természettudományi és Műszaki Tájékoztató Intézetet, - és ez az intézmény most már teljes működést fejt ki. A cél ezzel - úgy látszik az, hogy egyes speciális szaktudósoktól eltekintve, a természettudósok ne legyenek kénytelenek az eredeti külföldi folyóiratok olvasásához folyamodni, hanem az orosz nyelven megjelenő részletes analitikus szemléket és referáló lapokat használhassák. Ennek a munkának az elvégzésére egyfelől rendelkezésre áll egy teljes munkaidőben dolgozó tisztviselőkar is, - másfelől azonban a munka javarészt - munkaidőn túl való foglalkoztatás útján - más munkahelyeken dolgozó természettudósok végzik. Ezekből mintegy 13.000 áll rendelkezésre, akik közül a legtöbbszörnek kell idegen nyelvet tudnia. A szovjet nevelési rendszer ui. szinte minden végbizonyítvánnyal rendelkező főiskolai hallgatótól megkívánja egy idegen nyelv ismeretét, - a filozófiai doktorátus kandidátusaitól két, a természettudományi doktorátus kandidátusaitól pedig három nyelv ismeretét kívánja meg. Minden valószínűség szerint helytálló az a megállapítás, hogy az orosz természettudományi szakemberek nyelvismerete nagyobb, mint az angol és amerikai kollégáik nyelvtudása,

s hogy az ő nyelvismeretüket mindössze egyes európai országok szakembereinek nyelvismerete múlja felül. Számtalan olyan folyóiratot adnak ki a Szovjetunióban, amelyben idegen munkákról való referátumokat közölnek és rendkívül sok idegen könyv kerül fordításra. Érdekes mozzanatként megemlítjük, hogy a fontosabb angol és amerikai folyóiratokat, mint amilyen a Nature and Engineering, a Szovjetunióban fényképészeti eljárással több ezer példányban sokszorosítják a belső forgalom kielégítése céljából és azért, hogy ezzel külföldi valutát takarítsanak meg. A fordításokat és az egyéb dokumentációs szolgáltatásokat az említett Intézet végezteti.

Az orosz rendszerrel kapcsolatban két mozzanatot kell kiemelnünk: az egyik az, hogy olyan központosított államilag fenntartott intézet működik, amely minden szakterületen elvégzi teljes egészében a tartalmi ismertetés munkáját, - a másik pedig, hogy jegyzékbe foglalják mindazokat a természettudományi területen működő szakembereket, akik a dokumentáló szolgálat tekintetében számbajöhetnek.

A fordítás lényegében véve nem produktív munka, olyan munka, amely sohasem vált volna szükségessé, ha csak az emberi nem fejlődésében nem következik véletlenül be egy sajátos irány. Akkor, amikor sorravettük azokat a kérdéseket, hogy hogyan kell a fordításnak készülnie, úgy gondolom, hogy ennek a konferenciának azzal a kérdéssel is kell foglalkoznia, milyen esetben nem kell fordítani, illetve, miképpen kerülhető el a fordítás munkája. .... A helyzet lehetséges orvoslása a következőkben rejlik:

/A/ Sokféle nyelvet kell az iskolákban tanítani. A francia nyelvet nehéz helyes kiejtéssel beszélni; a tanulás során korán mutatkozó nehézségek gyakran vezetnek tehát a tanuló elkedvetlenedésére. De egyébként is figyelmünknek a francia nyelvre való összpontosítása többé nem időszerű részünkről. Talán nagyobb érdeklődést lehetne a nyelvek iránt felkelteni, ha tágabb lehetőséget nyújtanánk a közülük való választásra. Az is hasznos intézkedésnek bizonyulna talán, ha az egyetemeken a természettudományos és műszaki végbizonyítvánnyal rendelkezők számára egy-egy nyelv ismeretét kötelezővé tennők. Ez a követelmény még távolról sem tekinthető általánosnak Angliában, - viszont igen ésszerű követelménynek tünnék az európaiak számára. Még abban az

esetben is ui., ha a természettudományi szakemberek nem tudnák is maguknak elkészíteni a szükséges fordítást, mégis nyelvismeretük képessé tenné őket a problémák megértésére és éppen ezért jobb eredményeket érhetnének el a fordítókkal kapcsolatos munkájuk elvégzése terén.

/B/ Az egyetemi hallgatók utolsó évében - úgy gondolom - érdemes lenne a természettudományi karok hallgatóinak feladatává tenni, hogy kb. egy hetet szakterületük egy kicsiny részletére vonatkozó szakirodalom kutatására és a tudomány jelenlegi szintjének megállapítására fordítsanak. ....

/C/ Az egész nemzet szintjén viszont szorosabb kapcsolatot lehetne fenntartani az idegen nyelvű tájékoztatás forrásaival, ha a megfelelő helyeken több erre alkalmas személlyel rendelkeznénk. Ha ugyanis végigtekintünk a diplomaták névjegyzékén, akkor rendkívül sok tengerészeti, katonai és légi attasé nevével találkozunk, - viszont csak nagyon kevés természettudományi szakemberre bukkanhatunk. Ennek egyik magyarázata talán abban rejlik, hogy a természettudományi attasé még nem számít elismert kategóriának. Értesülésem szerint Angliának mindössze kb. 5 természettudományi attaséja, illetve ennek megfelelő szakembere van külföldön. Moszkvában pl. - tudomásom szerint - nincs senki sem, aki természet-tudományi dolgokkal foglalkoznék. Az Amerikai Egyesült Államok is szinte teljesen lecsökkentette természettudományi jellegű képviselőit; most fogtak hozzá ahhoz, hogy ezen a helyzeten javítsanak.

Főiskolai hallgatók és mások cseréje útján létesített szorosabb kapcsolat a külfölddel azt eredményezhetné, hogy olyan szakemberek csoportja alakulhatna ki, akiknek nyelvtudása és az illető országban folyó természettudományi munka helyi feltételeinek ismerete rendkívül nagy értéket jelentene. Ezzel kapcsolatban talán az olyasféle testületek, mint amilyen pl. az Angol Gyáriparosok Szövetsége beláthatnák, hogy az ötletek és az a műszaki tájékoztatás, amelyekre a Szovjetunióban levő műszaki képviselőre révén szert tehetne, megérnék a kint tartózkodás útján felmerülő költségeket. A helyzet most tulajdonképpen az, hogy igen sok orosz látogatja végig Angliát tapasztalatszerzés céljából. Ezzel azonban már tulajdonképpen a gyakorlati kivitelnek az útjára térek át. Ugy gondolom azonban, hogy feltétlenül rá kell mutatnunk annak a fontosságára, mennyit jelent a személyi érintkezés annak az anyagnak a létrehozásával, amely minden valószínűség szerint fordításra kerül. A British

Council, továbbá az Unesco és az ezekhez hasonló olyan szervek, amelyek a külföldi kapcsolatok ápolásáért felelősek, minden bizonnyal ilyen jellegű esere létrehozásán munkálkodnak. A természettudományi fordítások sajátos problémái azonban ezenfelül is megérdemelnék a külön megvizsgálást. A fordítóknak ugyanis egyrészt a fordításra kerülő anyag eredeti forrásaival, de másrészt azzal is tisztában kell lenniük, - ha valóban kellő hozzáértéssel akarnak a fordításokhoz hozzáfogni, - hogy az elkészült munkájukat milyen célokra fogják felhasználni.

/D/ A felesleges fordítások kiküszöbölésének nyilvánvaló utjaként az kívánkozik, hogy valamely széles körben ismert nyelven történjék a természettudományi munkák közzététele. Az is nyilvánvaló, hogy az angol a legszélesebb körökben használt nyelv. Ezeknek a tényeknek a megállapítása azonban igen kényes helyzetbe hoz bennünket. Ugy gondolom ugyanis, hogy ebből nem szabad azt a következtetést levonnunk: most már mindenki sajátítsa el az angol nyelvet, - sőt még ehhez hasonlót sem, bár el kell ismernünk ezzel kapcsolatban, hogy rendkívüli örömet jelentene számunkra, ha egyes idegen folyóiratok egyszerre csak angol nyelvűvé változnának. Nekünk is ki kell azonban vennünk a részünket abban, hogy szomszédainkat is és a tőlünk távolabb eső népeket is próbáljuk megérteni, - ne várjunk tehát tőlük engedményeket. Hogy összegezzem az eddig elmondottakat: véleményem szerint a természettudományi irodalom fordításának megszervezése terén mutatkozó legtöbb nehézségünk tulajdonképpen abból származik, hogy a humán műveltséggel bíró szakemberek nem rendelkeznek kellő természettudományi műveltséggel, természettudományi szakembereink pedig hijjával vannak a nyelvismereteknek. A legtöbb egyetem - mint már említettem is - semmi nyelvtudást sem követel meg sem az egyetemi vég bizonyítvánnyal rendelkező hallgatóitól /graduates/, sem pedig a postgraduates fokozatuaktól; egyébként pedig alig akad olyan diplomatánk, akinek sejtelme is volna a természettudományokról. Bár az utóbbi időben ilyen vonatkozásban bizonyos mérvű javulás tapasztalható, mégis a természettudomány lényegében véve a kormányok szemében ma is annyit jelent, amennyit akkor jelentett, amikor Leonardo da Vinci alkalmazást kért Milanó hercegétől. Leonardo da Vinci új felsorolva, mi mindenféle katona-mérnöki tervet tudna végrehajtani, azután csak úgy ráadásul hozzátette még, hogy ezenkívül festeni is tud, úgy, mint bárki más.

Végezetül még csak ennyit szeretnék megjegyezni: remélem, hogy a fordítás gazdasági kérdéseivel foglalkozó következő előadásunk a referátumot követő megbeszélés vázául fog szolgálni. Az Unesco-beszámoló, bár hihetetlen mennyiségű rendkívül értékes anyagot foglal magában, egyúttal azt is nyilvánvalóvá teszi, milyen nehéz mennyiségi következtetésekre és felbecsülésekre szert tenni ezen a területen. Még az olyan igen egyszerű kérdésre is, mint pl.: "Hány természettudós olvas idegen nyelvű cikkeket?", csak nagy ügyfél-bajjal lehet a választ megadni. A washingtoni konferencia előkészítése során Ralph Shaw professzor jelentést terjesztett elő a természettudósok olvasási szokásaira vonatkozóan; ez a jelentés megdöbbentő módon hasonlít a Kinsey-féle jelentéshez. Ralph Shaw ugyanis egy tipikusan kutató- és a továbbfejlesztés kérdéseivel foglalkozó laboratóriumot véve alapul megállapította, hány "olvasási tényre" kerül egy hónap folyamán sor ebben a laboratóriumban; az így nyert eredményt rendkívüli részletességgel elemezte. A legalapósabb számítások ellenére is nyilvánvaló, hogy az ilyen vizsgálatások a közönséges tapasztalat megvilágításánál komoly javításokat igényelnek. Ralph Shaw például azt a megállapítást tette, hogy a finn nyelv az idegen nyelvek közül egyike a legáltalánosabban ismert nyelveknek; /ennek oka abban rejlik, hogy vizsgálódásának tárgyául egy erdei termékek elemzésével foglalkozó laboratóriumot választott/. Véleményem szerint nem annyira Kinsey-féle jelentés-félékre van ezzel kapcsolatban szükségünk, hanem az Ezeregy éjszaka felidézésére, azaz olyan képzeletet megindító elbeszélése a dokumentalisták részéről, milyen elbűvölő szolgálatokat tudnak ők a természettudósoknak tenni, - csakhogy ilyen uton-módon érdeklődést lehessen a természettudósokban a szóbanforgó kérdések iránt felkelteni. ....

.....

Eredeti cím: The organization and availability of technical translation.

Megjelent: Aslib Proceedings, 1958. 5.sz. 105-111.l.

OSzK.ford.sz.: 1954.